

Farklılaştırılmış Öğretim ve Uyarlamalar

Seray Olçay Gül*

Özet

Aynı sınıfta yer alan her bir öğrenci farklı gereksinimler ile gelişim ve öğrenme özelliklerine sahiptir. Bu nedenle farklı özelliklere sahip bu öğrencilerin kendilerine sunulan tek tip öğretimden aynı düzeyde yararlanmalarını beklemek gerçekçi değildir. Tüm öğrencilerin sunulan öğretimden eşit düzeyde yararlanmaları ise içerik, süreç ve ürün boyutlarını içerecek şekilde öğretimin farklılaştırılmasıyla mümkün olabilir. Öğrenme süreçlerinin ve ortamlarının öğrencilerin öğrenmelerini en üst düzeye çıkaracak şekilde ön bilgi, ilgileri, öğrenme öncelikleri, tercihleri ve stilleri, gereksinimleri, hazır bulunuşlukları, sosyo-ekonomik ve gelişim özelliklerine göre tasarlanması, aynı sınıftaki farklı becerilere sahip öğrenciler için uygun öğrenme ve öğretim yaklaşımlarının kullanılması olarak tanımlanan farklılaştırılmış öğretimin en güzel örneklerinden biri yapısı gereği bireye özgü olmasından dolayı özel eğitimidir. Bu çalışmanın amacı da özel ve genel eğitim sınıflarındaki özel eğitime gereksinim duyan öğrencilere bireysel gereksinimlerine göre öğretim sunulmasını amaçlayan farklılaştırılmış öğretimi tanıtmak, öğretmenlerin farklılaştırılmış öğretimi kullanırken izleyecekleri basamaklara ve yapacakları uyarlamalara ilişkin açıklamalarda bulunmaktır. Bu çalışma kapsamında farklılaştırılmış öğretimin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için izlenebilecek basamaklar önerilmiş, her bir basamak ayrıntılı olarak tanımlanmış ve içerik, süreç, ürün boyutlarını içerecek şekilde yapılabilecek uyarlamalara, farklılaştırılmış öğretimin sınırlılıklarına ve olumlu özelliklerine yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler: Farklılaştırılmış öğretim, öğretimsel uyarlamalar, özel eğitim, özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler.

Differentiated Instruction and Adaptations

Abstract

Each student in a class have different needs, development and learning characteristics. Thus it is unrealistic to expect that all students can learn equally from the monotypic education system that is presented to themselves. Teaching all students equally can be possible if teaching methods concerning the content, process and product sizes are differentiated. Since it is designed for individual education, special education due to its structure is one of the best applications of differentiated instruction because it is defined as use of appropriate teaching and instruction approaches for the students who have different preinformation, interests, learning priorities, preferences and styles, preparations, socio-economic and development characteristics, thus the learning process and the environment maximize their learning capacity. This study aims to promote the differentiated instruction that is designed for the students who need special education considering their personal development in special and general educational classes and explain what steps teachers should take and adaptations that they should make while using specified education. The steps have been suggested for the successful application of differentiated instruction, each step is defined in details and limitations and positive characteristics of differentiated instruction and adaptations considering content, process and product sizes are mentioned.

Key words: Differentiated instruction, instructional adaptations, special education, students who need special education.

---

* Yrd.Doç.Dr. Ufuk Üniversitesi. Eğitim Fakültesi. Eğitim Bilimleri Bölümü. solcaygul@gmail.com

Hiçbir öğrenci bir diğeriyle aynı özelliklere sahip değildir. Her birinin eğitim ortamına gelirken beraberinde getirdiği ön bilgi, ilgi, öğrenme öncelikleri, tercihleri ve stilleri, sosyo-ekonomik ve gelişim özellikleri farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle farklı özelliklere sahip bu öğrencilerin kendilerine sunulan tek tip öğretimden aynı düzeyde yararlanmalarını beklemek gerçekçi değildir. Örneğin, aynı sınıfta eğitim alan işitsel öğrenme stiline, normal gelişim ve zeka düzeyine sahip öğrencilerle görsel öğrenme stiline ya da gelişimsel geriliğe sahip öğrenciler sunulan öğretimden aynı şekilde yararlanamazlar. Sözü edilen öğrenci özelliklerinin istenen davranış değişikliğinin (öğrenmenin) gerçekleşmesindeki, başka bir ifadeyle öğretimin etkili olmasındaki rolü büyük olmakla birlikte bu süreçte öğretilecek içeriğin özellikleri, kullanılan öğretim yöntemleri ve öğretim ortamının öğrencilerin farklı özelliklerine göre çeşitlendirilmesinin rolü de yadsınmaz (Kılıç, 2013). O halde her bir öğrencinin öğretimden en üst düzeyde yararlanmasını sağlamanın yolu öğrencilerin farklı özelliklere ve gereksinimlere sahip olduğunu göz önünde bulundurarak öğretimi mümkün olduğu kadar çeşitlendirmektir (Beler ve Avcı, 2011; Konaş, 2012). Öğretimi çeşitlendirmenin yolu ise içerik, süreç ve ürün boyutlarını içerecek şekilde öğretimi farklılaştırmaktır. Farklılaştırılmış öğretimin en güzel örneklerinden biri yapısı gereği bireye özgü olmasından dolayı özel eğitimidir. Özellikle özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin özel ve genel eğitim sınıflarında öncesine göre daha fazla yer aldığı günümüzde farklılaştırılmış öğretim, öğrencilerin sunulan öğretimden en iyi şekilde yararlanabilmeleri için yapılması gereken önemli düzenlemelerden biridir (Prater, 2006; Yabaş ve Altun, 2009).

Bu çalışmada özel ve genel eğitim sınıflarındaki özel eğitime gereksinim duyan öğrencilere bireysel gereksinimlerine göre öğretim sunulmasını amaçlayan farklılaştırılmış öğretim tanıtılmış, öğretmenlerin farklılaştırılmış öğretimi kullanırken izleyecekleri basamaklara ve yapacaklara uyarlamalara ilişkin açıklamalarda bulunulmuştur. Çalışmanın bu yönüyle özel ve genel eğitim sınıflarında eğitim alan öğrencilerin eğitimden en üst düzeyde yararlanmasına katkı sağlayacağı; özel eğitim ve sınıf öğretmenlerinin etkili öğretim sunmaya ilişkin yeterliliklerinin artmasına ışık tutacağı düşünülmektedir.

Farklılaştırılmış öğretim öğrencilerin bilgi, kavram, okuma, dil, öğrenme öncelikleri, ilgileri vb. özelliklerini tanıma; aynı sınıftaki farklı becerilere sahip öğrenciler için uygun öğrenme ve öğretim yaklaşımlarını kullanma; her öğrencinin bireysel başarılarını ve öğrenmelerini en üst düzeye çıkaracak etkinlikler planlama olarak tanımlanabilir (Hall, 2002). Başka bir ifadeyle farklılaştırılmış öğretim öğrenme süreçlerinin ve ortamlarının öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olacak şekilde gereksinimleri, ilgileri ve hazır bulunuşluklarına göre tasarlanmasıdır (Tomlinson, 2005). Tablo 1'de farklılaştırılmış öğretimin ön plana çıkan özelliklerine yer verilmiştir (Karadağ, 2010; Prater, 2006).

Tablo 1. Farklılaştırılmış öğretimin özellikleri

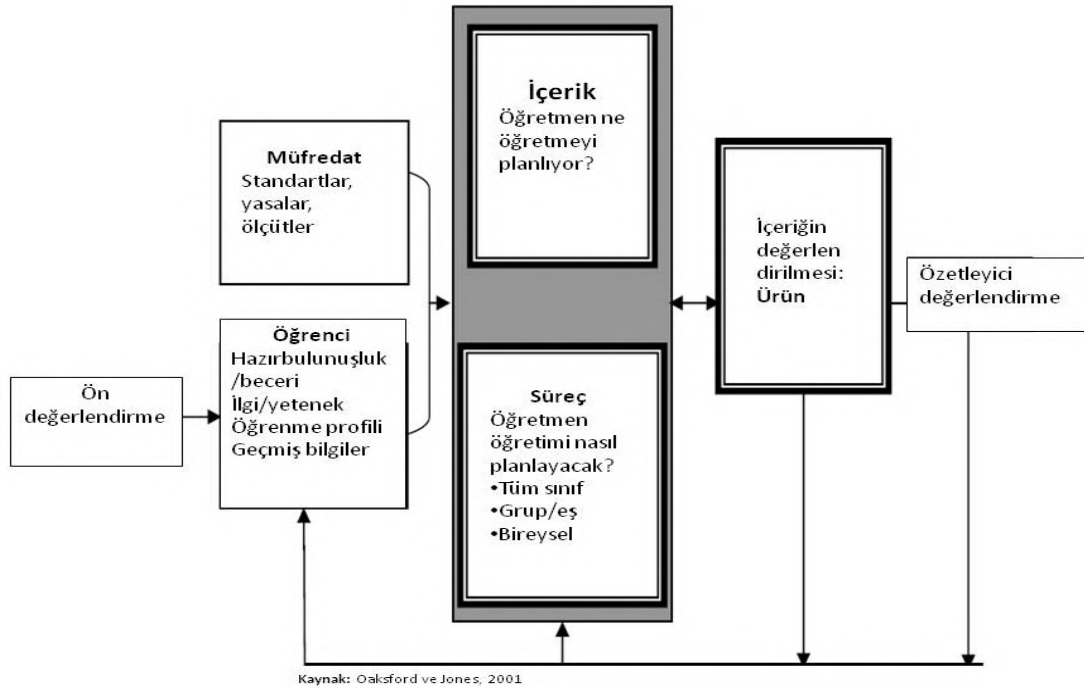
<p>Öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyleri, ilgileri ve öğrenme özelliklerinin dikkate alınmasını gerektirir.</p> <p>Öğrencilerin öğrenme deneyimlerinden eşit derecede yararlanmalarını sağlar.</p> <p>Nicelden çok nitelidir.</p> <p>Ayrıntılı değerlendirmeye izin verir.</p> <p>İçerik, süreç ve ürünü içeren çoklu bir yaklaşımdır.</p> <p>Öğrenci merkezlidir.</p> <p>Tüm sınıf, grup ve bireysel öğretimin harmanlanmasını sağlar.</p> <p>Dinamiktir.</p>
--

Farklılaştırılmış öğretimin temelinde dört ilke bulunmaktadır. Bu ilkeler Q'Brien ve Guiney (2001) tarafından şu şekilde sıralanmıştır (Logan, 2011):

- (a) Her çocuk ve öğretmen öğrenebilir.
- (b) Tüm çocukların eğitimden en üst düzeyde yararlanma hakkı vardır.
- (c) Tüm öğrenciler için ilerlemeler belirlenmeli, tanımlanmalı ve ödüllendirilmelidir.
- (d) Bir sınıftaki öğrencilerin ortak, farklı ve bireysel gereksinimleri vardır.

Bu ilkelerden yola çıkan farklılaştırılmış öğretim, öğrencilere öğrenilecek içerik üzerinde çalışmaları, bilgiyi anlamlandırmaları ve işlemleri ile ürün oluşturmaları sırasında farklı yollar sunmayı amaçlar. Bu amaçla farklılaştırılmış öğretimde öğrencilerin ilgi, hazır bulunuşluk ve öğrenme özelliklerine göre içerik, süreç ve üründe sistematik olarak farklılaştırmalara gidilir. Ancak, öğretmen farklılaştırılmış öğretimde içerik, süreç ve ürünün tümünde farklılaştırmalara gitmek zorunda değildir. Örneğin, öğretmen bir derste öğrencinin hazır bulunuşluğuna göre içeriği farklılaştırma, diğer derste ilgisine göre süreci farklılaştırma yoluna gidebilir. Bu süreçte belirleyici olan öğrencinin özellikleri doğrultusunda farklılaştırma gereksinimini belirlemektir (Tomlinson, 2005; Yabaş ve Altun, 2009). Şekil 1'de farklılaştırılmış öğretimin planlanması ve uygulanmasına ilişkin içerik, süreç ve ürün döngüsü yer almaktadır. İzleyen bölümde farklılaştırılmış öğretimin her bir ögesi ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Şekil 1. İçerik, süreç ve ürün döngüsü

İçerik sınıfta nelerin öğretilceğidir. Nelerin öğretilceğine karar verilirken ortak müfredatın içeriği nicelik ya da nitelik olarak farklılaştırılabilir ya da alternatif bir müfredat oluşturulabilir. Nicel farklılaşmada, içeriğin miktarında değişikliğe gidilebilir ve ayrıntılı içerik yerine temel bilgi ve ilkelerin öğretimine yer verilebilir (Rock, Gregg, Ellis ve Gable, 2008). Örneğin, öğrenciden tüm hayat bilgisi konularını öğrenmesi yerine yalnızca "Evimiz" ünitesinde yer alan temel bilgileri öğrenmesi beklenebilir. Nitel farklılaşmada içeriğin zorluk düzeyinde değişiklikler yapılabilir. Örneğin, öğrenciye etkinliği tamamlaması için sunulan yönergeler basitleştirilebilir (Levy, 2008). Ayrıca öğrencilerin gereksinimleri doğrultusunda alternatif bir müfredat da oluşturulabilir.

Süreç, öğretmenlerin öğrencilere kazandırmayı hedeflediği içeriği nasıl öğreteceği ve öğrencilerin nasıl öğreneceği üzerine odaklanan ve bir dizi uygulama gerektiren bölümdür. Öğrencilerin öğrenmesini sağlamak için sunulacak etkinlikler öğrencilerin gereksinimleri, ilgileri ve hazır bulunuşluklarına göre farklılaştırılır. Sürece ilişkin yapılan farklılaşmalarında öğretmen; nasıl öğretim sunacağı (girdi), öğrenciye ne kadar ve ne tür destek sağlayacağı (destek düzeyi), öğrenciden ne tür tepkiler bekleyeceği (tepki), öğretim için ne kadar süreye gereksinim duyacağı (süre), öğrencilerin etkinliklere katılımlarıyla ilgili beklentilerinin neler olacağı (katılım) gibi soruların yanıtlarına odaklanmalıdır (Levy, 2008). Bu sorulara verilen yanıtlar göz önüne alınarak gerekli uyarlamalara gidilmelidir. Örneğin, otizm tanısı bulunan bir öğrenci için öğretmeni öğretim sürecinde görsel uyarıları ağırlıklı olarak kullanabilir ya da ek ipuçları sunmaya karar verebilir.

Ürün ise, öğrencilerin neleri, ne kadar öğrendiklerini gösterir. Öğrencilerin ortaya koyduğu ürünlerin nitelik, nicelik ve bağımsızlık açısından değerlendirilmesi sonucunda elde edilenler sürecin ürünleridir. Öğretmenler genellikle değerlendirme sırasında test, proje, yazılı sınav ve sözel sunum gibi yöntemleri kullanırlar. Yetersizlik gösteren öğrenciler bu yöntemlerle değerlendirildiklerinde her zaman başarılı olamayabilirler; bu nedenle yetersizlik gösteren öğrenciler için poster hazırlama, film çekme, şarkı söyleme, koleksiyon yapma, sergi açma gibi alternatif değerlendirme yöntemlerine de başvurulabilir (Prater, 2006). Ek olarak değerlendirme sürecinde (a) sınav ortamında, (b) sınavın süresi ve zamanında, (c) sınav soruları ve yönergelerin sunumunda ve (d) öğrencinin sınav sorularına vereceği tepki türünde uyarlamalara yer verilebilir (Gürsel, 2008). Örneğin, dikkat eksikliği olan bir öğrencinin sınavda kendisine yöneltilen sorulara yanıt verebilmesi için gereksinim duyduğu süre arttırılabilir ya da öğrencinin ayrı bir sınıfta/odada sınava girmesi sağlanarak sınav ortamında uyarlama yapılabilir.

Tomlinson (2001) değerlendirme sürecine rehberlik edici bazı önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler (a) öğrencilerin öğrendiklerini, yapabildiklerini göstermelerine izin verecek ürünler ortaya koymasını sağlamak, (b) öğrencilerin ilgi, hazır bulunuşluk ve öğrenme özelliklerini göz önünde bulundurmak, (c) proje ya da ödevin zorluk ve uzunluğuna bağlı olarak kontrol ve teslim tarihlerini belirlemek ve (d) öğrencilerin kendini değerlendirme yöntemlerini kullanmalarını sağlamak şeklinde sıralanabilir.

Yetersizlik gösteren öğrencilerin genel eğitim sınıflarında sunulan eğitim-öğretim etkinliklerinden en üst düzeyde yararlanmalarını sağlamak için içerik, süreç ve üründe yapılacak farklılaşmalara ek olarak dikkat edilmesi gereken basamaklar bulunmaktadır. Bu basamaklar Prater (2003) tarafından "She/he will succeed (O başarılı olacak)" şeklinde kısaltmış ve her bir basamak izleyen bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

1. Hedef öğrencilere ilgi göster: Öğretmenler sınıfta ılımlı bir ses tonuyla öğrencilerinin zayıf yönlerine değil güçlü yönlerine odaklanmalıdırlar. Öğretmenler öğrencileriyle gerçekten ve doğru şekilde ilgilendiklerinde öğrencilerin de olumlu özelliklerinde artış olacaktır (Vuran,

2013). Örneğin, öğretmeni öğrencisi her ayağa kalktığına onu uyarmak yerine, sırasında oturduğunda onu pekiştirerek uygun davranışa vurgu yapabilir.

2. *Kendine ve hedef öğrenciye güven:* Yetersizlik gösteren pek çok öğrencinin davranışının sonucunu kontrol edemediğini öğrenmesi sonrasında göstermesi gereken davranışları gösterememesi öğrenilmiş çaresizlikle sonuçlanır. Bu öğrenciler ne kadar çaba harcarsa harcarsınlar istedik sonuca ulaşamayacaklarını, başarılı olamayacaklarını düşünürler. Genellikle başarısızlık beklentisi içindedirler ve problem çözmede başkalarına bağımlı hale gelmişlerdir. Bu öğrencilerin daha aktif öğrenciler olabilmeleri ve çaba ile başarı arasındaki ilişkiyi anlayabilmeleri öğretmenlerin uygun uyarlamaları yapıp doğru stratejileri kullanmalarıyla mümkündür. Bu stratejilerden biri öğrencilerin çabaları ile başarıları arasında ilişki kurmasını ve kendilerine olan olumsuz inançlarını olumluya çevirmelerini sağlayıcı teşvik edici eğitim ortamları yaratmaktır. Bu bağlamda öğretmen öğrencisinin doğru yapacağından emin olduğu görev ya da sorumluluklar vererek onlara başarıma duygusunu yaşatabilir ve kendilerine güvenmelerini sağlayabilirler. Ayrıca öğretmenler öğrencilerin kaydettiği küçük ilerlemelere ve gösterdiği çabaya olumlu tepkiler vererek onların öğretim sürecine ve sınıf etkinliklerine katılımlarını arttırabilirler (Güzel-Özmen, 2008).

3. *Sınıfı dikkatlice gözle:* Öğretmenler öğrencilerin gereksinimlerine göre öğrenme çevresinde değişiklik yapmadan önce beş özelliği gözlemlemelidir. Bu beş özellik müfredat (curriculum), kurallar (rules), öğretim (instruction), araç-gereçler (materials) ve çevre (environment) olarak sıralanır ve "CRIME" şeklinde kodlanır. İzleyen bölümde bu beş özelliğe ilişkin açıklamalar ile öğretmenlerin bu özellikleri betimlemeleri için bir form örneği (bkz. Tablo 2) bulunmaktadır (Prater, 2006).

Tablo 2. Sınıfın özellikleri

CRIME	Sınıfım
Müfredat	Doğal afetler (sel, deprem, toprak kayması, çığ, yangın vb) konusu işlenirken yetersizlik gösteren öğrenci için bu afetlerden yalnızca “deprem” konusu ele alınabilir.
Kurallar	“Sınıf panosu tüm öğrencilerin ortak çabası ile hazırlanır; katkıda bulunan öğrenciler “+” kazanır.” kural olarak belirlenebilir. Yetersizlik gösteren öğrenci sınıf panosu için resim, fotoğraf vb. getirmesi için görevlendirilebilir.
Öğretim	Konun işlenmesi sırasında öykü temelli uygulamalara, video model uygulamalarına yer verilebilir. Örneğin; yetersizlik gösteren öğrenci için alınması gereken önlemleri konu alan resimli bir öykü kitabı hazırlanabilir; bu amaçla hazırlanan videolar izlettirebilir.
Araç-gereçler	Görsel uyaranlardan yararlanılabilir. Resimler, fotoğraflar, filmler, animasyonlar vb. araç-gereçler kullanılabilir.
Çevre	Yetersizlik gösteren öğrenci ön sıralara oturtularak dikkatinin dağılması engellenebilir. Sınıf deprem tatbikatı için düzenlenerek öğrencilere alıştırmaya fırsatı verilebilir.

Müfredat: Öğrencilere nelerin öğretileceği (müfredat); sınıfta uygulanan müfredat (öğrencinin devam ettiği okul/kurumlarda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan eğitim programları), öğrencilerin ilgi, hazır bulunuşluk ve öğrenme özellikleri ile bireyselleştirilmiş eğitim planında (BEP) yer alan kısa ve uzun dönemli amaçlar dikkate alınarak belirlenmelidir

(MEB, 2006; Tomlinson, 2005). Ek olarak müfredatın belirlenmesinde özellikle öğrencilerin günlük yaşamında sıkça gereksinim duydukları, toplumsal ortamlarda kullanabilecekleri ve pekiştireç elde edebilecekleri işlevsel becerilerin seçimine ağırlık verilmelidir (Collins, 2012; Tekin-İftar ve Kırcaali-İftar, 2012). Müfredat öğrenciye öğretilecek içeriğin yanı sıra öğrenme ve kendini yönetme stratejilerinin öğretimini de içermelidir. Öğrenme stratejilerinin öğretimi sürecinde öğrencilere verilen görevi/etkinliği nasıl tamamlayacakları, kendini yönetme stratejilerinin öğretimi sürecinde ise kendilerine nasıl ön uyarın ve yönerge verecekleri, kendilerini nasıl izleyecekleri ve pekiştirecekleri öğretilmelidir (Schloss ve Smith, 1994; Wehmeyer, Yeager, Bolding, Agran ve Hughes, 2003). Müfredatın uyarlanması sırasında öğretmen aşağıda sıralanan sorulara yanıt vermelidir (Prater, 2006):

- Sınıfımda müfredatı belirleyen ne?

- Konuyla ilgili yasalar, yönetmelikler (örn., Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği) nelerdir?

- Öğrenme ve kendini yönetme stratejilerinin öğretimini müfredatla nasıl birleştirebilirim?

Kurallar: Sınıfların etkili bir şekilde yönetilebilmesi için kurallara gereksinim vardır. Bu kurallar öğretmen ve öğrenciler tarafından belirlenerek öğretmen tarafından sınıfa bildirilmelidir. Kuralların gözlenebilir, ölçülebilir olmasına ve olumlu özelliklere vurgu yapmasına özen gösterilmelidir. Kurallara uymamanın sonuçları da açıkça belirtmeli ve ilgili yaptırımlar tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır (Alberto ve Troutman, 2013; Vuran, 2013). Kurallarda yapılacak uyarlamalar için öğretmen aşağıda sıralanan sorulara yanıt vermelidir (Prater, 2006):

- Sınıfımdaki belirlenmiş/açıkça ifade edilmiş kurallar nelerdir?

- Öğrencilerimin kurallara uymasını nasıl sağlayabilirim?

- Belirlenmemiş/açıkça ifade edilmemiş olan ama bana göre önemli olan kurallar nelerdir?

Öğretim: Yetersizlik gösteren öğrenciler için öğretimsel gereksinimler çeşitlilik gösterir. Bu çeşitlilik arasında formal ve informal değerlendirme bilgileri öğretmenlere öğrencileri için en iyi öğretimsel uyarlamayı belirlemeleri konusunda yardımcı olabilir. Öğretmenler öğretimsel uyarlamaları belirlerken öğrencilerinin gereksinimleri ve özellikleri ile belirlenen müfredatın içeriği ve özelliklerine göre hareket eder; hangi öğretim yönteminin hangi konular için daha etkili olacağına karar verirler. Uygun öğretim yöntemlerinin kullanılması tüm öğrencilerin, özellikle de yetersizlik gösteren öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırmaktadır (Kargın, Güldenoğlu ve Şahin, 2010). Bu öğretim yöntemleri arasında öğretmen rehberliğinde spesifik becerilerin öğretimi üzerine odaklanan, öğretmen merkezli ve yapılandırılmış bir öğretim yaklaşımı olan doğrudan öğretim; bilimsel yöntemlere dayanan, öğrenci merkezli bir yaklaşım olan araştırma temelli öğrenme; bir problemi çözme ya da bir öğrenme görevini yerine getirme gibi ortak bir amaç için birlikte çalışmayı hedefleyen işbirlikçi öğrenme ve bilginin nasıl işleneceği üzerine odaklanan bilgi işlem stratejileri en yaygın olarak kullanılmaktadır (Oaksford ve Jones, 2001).

Öğretimsel uyarlamaların olası çeşitleri sınırsız olmakla birlikte öğretim sunma tarzı (örn., işbirlikçi öğrenme gruplarına karşı doğrudan öğretim), öğretim şekilleri (örn., görsel, işitsel vb.) ve öğrencilere sunulan destek bu uyarlamalar arasında en fazla ön plana çıkanlardır. Yetersizlik gösteren öğrencilerin gereksinimlerini karşılayacak şekilde öğretimde uyarlamalar yapıldıktan sonra öğretmenler öğretimsel uyarlamaların uygunluğunu ve etkililiğini belirlemek için öğrenci ilerlemelerini düzenli bir şekilde izlemelidir. Öğretimde yapılacak uyarlamalar için öğretmen aşağıda sıralanan sorulara yanıt vermelidir (Prater, 2006):

- Nasıl yeni bilgiler kazandırabilirim?
- Ne tür görev, etkinlik ve testlere gereksinimim var?
- Bireysel çalışmalara mı, grup çalışmalarına mı yoksa her ikisine birden mi yer vermeliyim?
- Ödevler ne kadar önemli?

Öğretim Araç-gereçleri: Diğer bir kategori olan araç-gereçler; kitaplar, ek materyaller, bilgisayarlar, hesap makineleri, destekleyici teknolojiler gibi sınıf ve öğrenci için gerekli olan tüm kullanışlı araç-gereçleri içine alır. Öğretmenler öğretimi planlarken değerlendirme bilgilerini kullanarak yetersizlik gösteren öğrencilerin hangi destek araç-gereçlere gereksinimleri olduğunu belirlemelidir. Destek araç-gereçlerin kullanımının yanı sıra ders kitaplarında uyarlamalar yapılarak da yetersizlik gösteren öğrencilerin öğretimden en iyi şekilde yararlanmaları sağlanabilir (Dyck ve Pemberton, 2002). Ayrıca, verilen görevi tamamlamakta ve teslim etmekte güçlükler yaşayan öğrenciler için kendini denetleme kontrol listeleri ve görev analizi kağıtları gibi araç-gereçlerin kullanımına da yer verilebilir. İzleyen bölümde olası kitap uyarlamalarına ilişkin örnekler (bkz. Tablo 3) ile öğretimsel uyarlamaların başarısı için sorulacak sorulara yer verilmiştir. (Prater, 2006).

Tablo 3. Olası kitap uyarlamaları

Öğrencilerin Özellikleri	Olası Uyarlamalar
Öğrenci ders kitabını okuyamıyor ancak kendine okunan materyalleri anlayabiliyor.	<ul style="list-style-type: none"> - Öğretmen metni tüm öğrencilere okur. - Bir akran tüm öğrencilere metni okur. - Öğrenciler metni banttan dinlerler. - Öğrenciler metni bilgisayardan dinlerler.
Öğrenci ders kitabını okuyabiliyor; ancak akıcı bir biçimde okuyamıyor.	<ul style="list-style-type: none"> - Beklenen okuma miktarı azaltılabilir. - Alternatif bir metin seçilebilir.
Öğrenci okuyabiliyor ancak anlamakta zorluk çekiyor.	<ul style="list-style-type: none"> - Sayfanın kenarına anahtar terimler için tanımlar yazılabilir. - Sayfanın kenarına ipuçları ve/veya sorular yazılabilir ya da metne öğrencilerin ilgili materyale odaklanmalarına yardımcı olacak notlar yapıştırılabilir. - Görsel örnekler eklenebilir. - Çalışma rehberi ya da yol gösterici notlar verilebilir.

Ek olarak araç-gereçlerde yapılacak uyarlamalar için öğretmen aşağıda sıralanan sorulara yanıt vermelidir .

- Ne tür öğretim araç-gereçlerine ihtiyacım var?
- Öğrencilerin bilgisayar, hesap makinesi, destekleyici teknolojiler gibi araç-gereçlere ihtiyacı var mı?

- Öğrencilerden gereksinim duydukları araç-gereçleri kendilerinin temin etmeleri bekleniyor mu?

- Ders kitaplarında ne tür uyarlamalar yapabilirim?

Çevre: Öğrenme çevresi sınıftaki öğrenci ya da grup sayısı, sınıfın fiziksel özellikleri ile ısı, ışık, gürültü gibi öğeleri içine alır. Öğretmenler öğrencilerin araç-gereç ve yardım sağlayacak kişilere kolayca ulaşmalarını sağlayacak ve öğrencilerin dikkatlerinin dağılmasına engel olacak çevresel düzenlemelere yer vermelidir. Uyarlamalar ayrıca oturma düzeni, öğretim zamanı ve öğretimsel gruplarda yapılacak düzenlemeleri de içermelidir. Çevrede yapılacak uyarlamalar için öğretmen aşağıda sıralanan sorulara yanıt vermelidir (Prater, 2006):

- Sınıftaki mobilyaları nasıl yerleştirebilirim?

- Sınıftaki dikkat dağıtıcı görsel ve işitsel araç-gereçler nelerdir?

- Günün hangi saati belirlediğim konuyu öğretmem için en uygun zamandır?

4-5. *Sınıfa özgü becerileri, öğrenme tercihleri ve davranışları içerecek şekilde hedef öğrencilerin güçlü yanlarını ve sınırlılıklarını yaz:* Farklılaştırılmış öğretimin başarıyla uygulanmasında dördüncü basamak ise öğretmenlerin sınıflarının özelliklerini düşünerek öğrencilerinin güçlü yanlarını, sınırlılıklarını ve öğrencilerden beklentilerini açıkça tanımlamalarıdır. Bu tanımlamaları beceri, öğrenme tercihleri ve davranış kategorilerinde yapmalıdırlar. Bu amaçla kullanılacak bir form örneği (bkz. Tablo 4) ile bu kategorilere ilişkin yönlendirici sorular izleyen bölümde sunulmuştur (Prater, 2006).

Tablo 4. Öğrencilerin güçlü yanları ve sınırlılıkları

Kategoriler	Güçlü Yanlar	Sınırlılıklar
Beceriler		
Öğrenme tercihleri		
Davranışlar		

Öğretmenler öğrencilerinin güçlü yanlarını ve sınırlılıklarını beceri, öğrenme tercihleri ve davranış kategorilerine göre tanımlarken aşağıda sıralanan sorulara yanıt vermelidir.

Beceriler:

Öğrencinin sahip olduğu akademik ve sosyal beceriler nelerdir?

Öğrencinin daha başarılı olabilmesi için hangi akademik ve sosyal becerilere ihtiyacı vardır?

Öğrenci genellikle hangi becerileri iyi sergiliyor?

Öğrenme tercihleri:

Hangi koşullarda öğrencinin performansı daha iyi olur?

Öğrenci yalnız çalışmaktan mı yoksa diğerleriyle birlikte çalışmaktan mı hoşlanıyor?

Öğrencinin kesin olarak belirlenen öğrenme tercihleri nelerdir?

Davranış:

Öğrenmesini arttırabilmek için öğrenciden hangi davranışları sergilemesi bekleniyor?

Öğrenci verilen görev ve ödevleri yapabiliyor mu?

Öğrenci sunulan yönergelere anlamlı tepkide bulunabiliyor mu?

6. "Kolaylaştırıcı, engelleyici ve öğrenmesine etkisi yok" olmak üzere öğrencilerin bireysel başarılarında etkili olan öğrenci ve sınıf özelliklerini sırala: Her öğretmen ve öğrenci farklı öğretme/öğrenme tercihlerine, güçlü yanlara, sınırlılıklara sahiptir. Bu nedenle uygun uyarlamaları belirleyebilmek için üçüncü ve dördüncü basamakta tanımlanan sınıfın özellikleri ile beşinci basamakta tanımlanan öğrenci özellikleri, öğrencinin öğrenmesini "kolaylaştırıcı", "engelleyici" ya da "öğrenmesine etkisi yok" kategorilerinde açıklanmalıdır. Tablo 5'de bu amaçla kullanılacak bir form örneği yer almaktadır (Prater, 2006).

Tablo 5. Öğrenci ve sınıf özelliklerinin "kolaylaştırıcı, engelleyici ve etkisi yok" kategorilerinde açıklanması

Kategoriler	Kolaylaştırıcı	Engelleyici	Etkisi yok
Müfredat			
Kurallar			
Öğretim			
Araç-gereçler			
Çevre			

7. Uyarılama yapabileceğin sınıf özelliklerini ve öğreteceğin becerileri sırala: Öğretmenler öğrencilerinin ve sınıfın özelliklerini "kolaylaştırıcı, engelleyici ve etkisi yok" şeklinde tanımladıktan sonra hangi becerileri öğreteceklerine ve hangi sınıf özelliklerinde uyarılama yapacaklarına karar vermelidir. Tablo 6'da olası uyarılama örneklerine yer verilmiştir. Uyarlamaların yanı sıra öğrenciye genel eğitim sınıfında başarılı olmasını sağlayacak yeni becerilerin ve davranışların öğretimine de mutlaka yer verilmelidir (Prater, 2003).

8. Amaçları ve uyarlamaları seç ve uygula: Öğretmenler amaçları ve olası uyarlamaları seçtikten sonra uygulamaya başlamaya hazır hale gelirler. Bu aşamada, öğretmenler tüm öğrencileri etkileyecek şekilde mi yoksa tek bir öğrenci için mi uyarılama yapacaklarına karar vermelidir. Benzer bir şekilde öğretmenler belirlenen yeni becerileri tüm sınıfa mı yoksa yalnızca hedef öğrenciye mi öğreteceklerine karar vermelidir.

9. Amaçları öğretmek için etkili öğretim ilke ve yöntemlerini kullan: Öğretmenler yeni bir beceri öğretmeye karar verirlerse etkili öğretim ilke ve yöntemlerini kullanmaya özen göstermelidir. Bu amaçla yanlışsız öğretim yöntemleri, doğrudan öğretim gibi yöntemler kullanılabilir.

10. Gerektiğinde diğerleri ile işbirliği yap: Öğretmenler; özel eğitim öğretmeni, branş öğretmenleri, rehber öğretmenler, ilgili uzmanlar, aile üyeleri gibi uyarılama sürecinde

desteklerine gereksinim duydukları kişileri belirleyerek işbirliği yapmalıdır. İşbirliği, yapılacak uyarlamalarda kritik bir öneme sahiptir.

11-12. Gerekliğinde uyarılma ve öğretimi değiştir ve sonuçları değerlendir: Öğretmenler uyarlamaların başarılı olup olmadığını mutlaka değerlendirmelidir. Uyarlamaların başarısını değerlendirmede en etkili yol kuşkusuz ki uygun kayıt tekniklerini, değerlendirme araçlarını ve yöntemlerini kullanarak öğrencinin gelişimini değerlendirmektir. Uyarlamaların başarılı olduğu sonucuna ulaşırsa süreçte değişiklik yapılması gerekmemektedir. Uyarlamaların başarılı olmadığı sonucuna ulaşırsa gerekli önlemler alınarak değişikliklere gidilmelidir.

13-14. Sürece son ver ya da tekrar dene: Öğrenci başarılıysa hiçbir değişiklik yapılmasına gereksinim yoktur. Bu durumda öğretmen programa devam edebilir ya da eğer uygunsa uyarlamaları silikleştirme yoluna gidebilir. Öğrenci başarılı olamazsa yapılan uyarlamalar tekrar denenmelidir.

Tablo 6. Olası uyarılma örnekleri

Kategoriler	Olası Uyarılma Örnekleri
Müfredat	<ul style="list-style-type: none"> Müfredattaki daha az önemli olan içerik ayıklanabilir. Bireysel çalışmalar grup çalışmalarına göre tekrar düzenlenebilir. Öğrenme ve kendini yönetme stratejileri müfredatla bütünleştirilebilir.
Kurallar	<ul style="list-style-type: none"> Kesin olarak ifade edilmeyen kurallar kesin olarak ifade edilen kurallara dönüştürülebilir. Sınıf kurallarının sayısı ve karmaşıklığı azaltılabilir. Kurallara uymamanın sonucunda neler olacağı belirlenebilir ve yaptırımlar tutarlı bir şekilde uygulanabilir.
Öğretim	<ul style="list-style-type: none"> Dersler sınıf tartışmaları şeklinde düzenlenebilir. Yeni içeriğin öğretiminde model olma, rol oynama gibi yöntemler etkin bir şekilde kullanılabilir. Öğretimde kullanılacak işitsel ve görsel uyaranlar çeşitlendirilebilir. Ders sırasında bir not tutucu görevlendirilebilir. Akran öğretimi ve işbirlikçi öğrenme yaklaşımı kullanılabilir. Öğretimin hızında uyarlamalar yapılabilir. Öğrenme ve kendini yönetme stratejilerinin öğretime yer verilebilir.
Araç-gereçler	<ul style="list-style-type: none"> Hesap makinesi kullanılabilir. Yazımı denetleyen bir bilgisayar kullanılabilir. Kendini gözleme kontrol listesi oluşturulabilir ve kullanılabilir. Verilen görevlerin başlama ve bitiş tarihleri belirlenerek öğrencilere duyurulabilir. Ders kitaplarında uyarlamalara gidilebilir.
Çevre	<ul style="list-style-type: none"> Mobilyalar öğrencilerin gereksinimlerini karşılayacak şekilde yerleştirilebilir. Öğrenci öğretmene yakın olacak şekilde uygun bir yere oturtulabilir. İşitsel ve görsel dikkat sağlayıcılar azaltılabilir ya da tamamen ortamdaki uzaklaştırılabilir.

Genel eğitim sınıflarında yukarıda sıralanan tüm basamaklara dikkat edilerek farklılaştırılmış öğretime yer verilmesi her zaman kolay olmayabilir ve kimi zaman sınırlılıklar yaşanabilir. Carolan ve Guinn (2007) bu sınırlılıkları farklılaştırılmış öğretimin öğretmenin çok fazla zaman harcamasını gerektirmesi, öğretmenlerin profesyonel gelişim kaynaklarına ve gereksinim duydukları yönetici desteğine sahip olamaması olarak sıralamıştır.

Tomlinson (1995) ise, öğretmenlerin birden fazla öğrenme etkinliği olan sınıfı idare edemeyeceklerinden çekinmeleri, öğretimsel uyarlamalar konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları, öğretimle uygun kaynakları nasıl birleştireceklerini bilmemeleri ve öğretmenlere yönelik herhangi bir öğretmen modelinin olmaması olarak sıralamıştır. Hem öğretmenler hem de okul yönetimi farklılaştırılmış öğretim konusunda bilgilendirildiklerinde, öğretmenler farklılaştırılmış öğretimin uygulanması sonucunda sınıftaki tüm öğrencilerin gereksinimleri doğrultusunda en iyi şekilde eğitim aldıklarını, belirlenen amaçlara ulaştıklarını ve iyi bir planlamayla sınıflarındaki zamanlarını daha verimli kullandıklarını fark ettiklerinde yukarıda sınırlılık olarak görülen pek çok durumun aslında birer olumlu özelliğe dönüşebileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada özel ve genel eğitim sınıflarında eğitim alan özel eğitime gereksinim duyan öğrencilere sunulacak farklılaştırılmış öğretimin başarılı olabilmesi için izlenmesi gereken 14 basamak ile içerik, süreç ve ürün boyutlarında yapılabilecek çeşitli uyarlamalara yer verilmiş; bu basamaklar ve uyarlamalar ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Ek olarak farklılaştırılmış öğretimin kullanılması sürecinde başlangıçta sınırlılık olarak nitelendirilen özelliklerin aslında farklılaştırılmış öğretimin olumlu özellikleri arasında yer aldığına da değinilmiştir. Bu çalışma kapsamında farklılaştırılmış öğretim konusu yalnızca özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler ve öğretmenler için ele alınmış olsa da sıralanan basamakların ve önerilen uyarlamaların farklı özelliklere sahip öğrencilerin yer aldığı tüm sınıflar için uygulanabileceği unutulmamalıdır. Çalışmanın bu yönüyle farklı özelliklere sahip öğrencilerle çalışan tüm öğretmenlere etkili öğretim sunmalarında rehberlik edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alberto P. A, ve Troutman A. C. (2013). *Applied behavior analysis for teachers (9th ed.)* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Belçer, Y., ve Avcı, S. (2011). Öğretim farklılaştırılmasında etkili bir strateji: Katlı öğretim. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 109-126.
- Carolan, J., ve Guinn, A. Differentiation: Lessons from master teachers. *Educational Leadership*, 64, 44-47.
- Collins, B. C. (2012). *Systematic instruction for students with moderate and severe disabilities*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Dyck, N., ve Pemberton, J. B. (2002). A model for making decisions about text adaptations. *Intervention in School and Clinic*, 38, 28-35.
- Gürsel, O. (2008). Özel eğitimde değerlendirme. İ.H.Diken (Ed.). *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* içinde (s. 137-165). Ankara: Pegem Akademi.
- Güzel Özmen, R. (2008). Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.). *Özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* içinde (s. 335-366). Ankara: Pegem Akademi.
- Hall, T. (2002). *Differentiated instruction*. www.cast.org/publications/ncac/ncac-diffinstruc.html adresinden 31.01.2014 tarihinde edinilmiştir.
- Karadağ, R. (2010). *İlköğretim Türkçe dersinde farklılaştırılmış öğretim yaklaşımının uygulanması: Bir eylem araştırması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kargın, T., Güldenoğlu, B., ve Şahin, F. (2010). Genel eğitim sınıflarındaki özel gereksinimli öğrenciler için yapılması gereken uyarlamalara ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10, 2431-2464.
- Kılıç, M. (2013). Öğrenmenin doğası. B. Yeşilyaprak (Ed.). *Gelişim psikolojisi: Gelişim-öğrenme-öğretim* (10. baskı) içinde (s.166-195). Ankara: Pegem Akademi.
- Kontaş, H. (2012). *Üstün yetenekli çocukların eğitiminde farklı stratejiler*. Geleceğin Mimarı Üstün Yetenekliler Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Tekirdağ.
- Levy, H. M. (2008). Meeting the needs of all students through differentiated instruction: Helping every child reach and exceed standards. *The Clearing House*, 82, 161-164.
- Logan, B. (2011). *Examining the differentiated instruction*. www.aabri.com/manuscripts/11888. adresinden 25.01.2014 tarihinde edinilmiştir.
- Prater, M.A. (2003). She will succeed! Strategies for success in inclusive classrooms. *Teaching Exceptional Children*, 35, 58-64.
- Prater, M.A. (2006). *Teaching strategies for students with mild to moderate disabilities*. New Jersey: Pearson Allyn & Bacon.
- Rock, M.L., Gregg, M., Ellis, E., ve Gable, R. A. (2008). Reach: A framework for differentiating classroom instruction. *Preventing School Failure*, 52, 31-47.
- Schloss, P. J., ve Smith, M. A. (1994). *Applied Behavior Analysis in the classroom*. Boston: Allyn & Bacon.
- Tekin-İftar, E., ve Kırcaali-İftar, G. (2012). *Özel eğitimde yanlışsız öğretim yöntemleri*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Tomlinson, C. A. (1995). Deciding to differentiate instruction in the middle school: One school's journey. *Gifted Child Quarterly*, 39, 77-114.
- Tomlinson, C. A. (2001). Differentiated instruction in the regular classroom: What does it mean? How does it look? *Understanding Our Gifted*, 14, 3-6.
- Tomlinson, C. A. (2005). Grading and differentiation: Paradox or good practice? *Theory into Practice*, 44, 262-269.
- Vuran, S. (2013). Davranış problemleri ile baş etme. H. İ. Diken (Ed.). *İlköğretimde kaynaştırma* içinde (s. 260-287). Ankara: Pegem Akademi.

- Wehmeyer, M.L., Yeager, D., Bolding, N., Agran, M. ve Hughes, C. (2003). The effects of self-regulation strategies on goal attainment for students with developmental disabilities in general education classrooms. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 15 (1), 79-91.
- Yabaş, D., ve Altun, S. (2009). Farklılaştırılmış öğretim tasarımının öğrencilerin özyeterlik algıları, bilişüstü becerileri ve akademik başarılarına etkisinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 201-214.